

М. А. Курыпка
г. Мінск, Беларусь

ПРАБЛЕМА ПРАГМАТЫЧНАЙ АДАПТАЦЫІ
ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ ФАЛЬКЛОРУ
(НА ПРЫКЛАДЗЕ АНГЛІЙСКАЙ НАРОДНАЙ КАЗКІ
«TOPS OR BUTTS?»)

Ажыццяўляючы сваю перакладчыцкую дзейнасць, пісьмовым перакладчыкам даводзіцца працаваць з рознымі жанрамі, у тым ліку і з мастацкімі тэкстамі. Справядліва будзе падкрэсліць, што мастацкі пераклад – адзін з самых складаных. Перакладчыку неабходна ўлічваць культурныя рэаліі тэксту арыгінала, асаблівасці працы самога пісьменніка, не забываць пра чытача, данесці да рэцыпіента змест арыгінала дакладна.

Згодна з азначэннем В. М. Камісарава, «мастацкі пераклад – гэта адзін з відаў перакладчыцкай дзейнасці, пры якім на мове перакладу ствараецца такі твор, які можа аказаць мастацка-эстэтычнае ўздзеянне» [1, с. 9]. Пры гэтым, пры трансферы тэксту ў іншую лінгвакультурную прастору ў перакладчыцкім акце, ён падвяргаецца ўздзеянню гэтай прасторы, падпарадкоўваючыся ўмовам і заканамернасцям функцыянавання тэкстаў дадзенай культуры, і гэта прыводзіць да мадыфікацый культурных параметраў арыгінальнага тэксту. Дадзены факт ставіць праблему інтэрпрэтацыі і адаптацыі «чужых» элементаў да новага культурнага коду.

Казка як літаратурны жанр – унікальны феномен культуры, своеасаблівы культурны код, кантэкст, які «ў духу прагмалінгвістычных і дыскурсіўна-аналітычных даследаванняў асэнсоўваецца як экстралінгвістычнае асяроддзе цэлага тэксту, якое стварае яго прагматычную і сацыякультурную рэлеваннасць» [2, с. 83]. А калі кожная культура непаўторная і самакаштоўная, кожная казка як яе прадукт цікава не толькі сходным зместам з тэкстамі іншых народаў, але і сваімі адрозненнямі. Такім чынам, перад перакладчыкамі казкі – транслярамі тэксту ў іншую сістэму культуры – стаіць задача, з аднаго боку, перадаць агульны змест казкі, з другога – захаваць тую ўнікальную форму казачнага твора, якая адрознівае англійскую казку ад, скажам, казкі беларускай. В. У. Здобнікаў разглядае прагматычную адаптацыю перакладу як «прывядзенне тэксту ў такую форму, якая максімальна палягчае яго ўспрыманне і спрыяе аказанню адпаведнага камунікатыўнага эфекту» [3, с. 164].

Для дасягнення гэтай мэты ўводзіцца дадатковая інфармацыя ў выглядзе тлумачэнняў, каментароў, апускаецца незразумелая для рэцэптара або камунікатыўна нерэlevantная інфармацыя. Перакладчык уносіць змены ў тэкст перакладу ў сувязі з неабходнасцю выканаць жанрава-стылістычныя нормы, якія існуюць у мове перакладу ў дачыненні да тэкстаў мастацкага стылю.

В. У. Здобнікаў называе некалькі спосабаў прагматычнай адаптацыі. Адзін з іх – экспліцыраванне інфармацыі ў арыгінале з дапамогай адпаведных дапаўненняў і заўваг у тэксце перакладу. Даследчык адзначае, што ступень прагматычнай адаптацыі тэксту залежыць ад ступені ўсведамлення адным народам таго, што ў іншай культуры існуюць іншыя традыцыі. Апушчэнне нерэlevantнай ці неведомай рэцэптару перакладу інфармацыі – яшчэ адзін спосаб прагматычнай адаптацыі, які палягчае працэс успрымання тэксту перакладу. Перакладчык таксама звяртаецца да прыёму генералізацыі як да спосабу прагматычнай адаптацыі. В. У. Здобнікаў вызначае генералізацыю як «замену слова з канкрэтным значэннем словам з больш агульным, але і больш зразумелым для атрымальніка перакладу значэннем» [3, с. 167].

У супрацьпастаўленне прыёму генералізацыі ў якасці спосабу прагматычнай адаптацыі таксама можа выкарыстоўвацца канкрэтызацыя. Дадзены прыём складаецца ў замене радавога паняцця відавым. У большасці выпадкаў спосабаў прагматычнай адаптацыі, апісаных В. У. Здобнікавым, дастаткова для забеспячэння поўнай зразумеласці тэксту для атрымальнікаў, якія належаць да іншай культуры і валодаюць іншымі фонавымі ведамі.

Сюжэт паўночнаанглійскай казкі «Tops of Butts?» характэрны для многіх еўрапейскіх традыцый; мы можам знайсці яго адпаведнік у беларускай народнай казцы «Мядзведзь і мужык» і ў рускай казцы «Вяршкі ці карэньчыкі». Гэта не выпадкова, бо на думку У. Я. Пропа, «казкі паходзяць з адной крыніцы, маюць у сваёй аснове ўніверсальны, агульначалавечы характар, пры гэтым адрозніваючыся спецыфічнай кампазіцыйна-моўнай пабудовай» [4, с. 19], што дапамагае зрабіць адэкватны пераклад казкі ў дачыненні да зместавага падабенства. Разам з тым некаторыя персанажы англійскай казкі і мясцовыя рэаліі вымушаюць перакладчыка звярнуцца да прыёмаў прагматычнай адаптацыі для забеспячэння цэласнага разумення іншамоўнай культуры.

Разглядаючы англійскую казку, нельга не заўважыць, што героі такіх казак не імкнуцца стаць самымі лепшымі, моцнымі або багатымі, праславіцца і быць незаменнымі? у адрозненні ад персанажаў, скажам, рускіх народных казак, якія жадаюць стаць разумнейшымі, мацнейшымі, перамагчы суперніка і стаць вядомымі, яны проста жадаюць застацца ў жывых і спрабуюць пазбегнуць непрыемнасцяў. Яны не азартныя і не схільныя да авантурызму. Звычайна персанажамі з'яўляюцца людзі якіх-небудзь канкрэтных прафесій: сяляне, гандляры, фермеры, чарадзеі і высакародныя асобы.

У нашым выпадку героем казкі з'яўляецца *a farmer called Jack O'Kent who had a small piece of land near Kentchurch in Herefordshire* [5]. У дадзеным

выпадку правільным будзе безумоўна прамы пераклад ‘фермер’, а не традыцыйны для беларускай казкі ‘мужык’ ці ‘селянін’. Пры гэтым важна не апусціць пераклад рэалістычных тапонімаў, выкарыстанне якіх з’яўляецца характэрнай рысай англійскай казкі, у адроненне ад традыцыйнай беларускай казкі, якая звычайна пазбягае канкрэтных месцаў. Калі ў англійскай казцы мы будзем чуць назвы, якія гучаць рэалістычна (‘Кентчёрч’ і Херэфардшыр’), то у беларускай казцы гэта будуць агульныя назвы, кшталту, ‘на апушцы лесу’ ці ‘у адной вёсцы’.

Праціўнікам Джэка О’Кента з’яўляецца Богард (Boggard) – у англійскай ніжэйшай міфалогіі нешта, падобнае дамавіку. Іх прадстаўлялі ў выглядзе «кудлатых істот, з доўгімі жоўтымі зубамі і бліскучымі вачыма. Іх любімай выхадкай было пракрасціся ўначы ў спальню, правесці мокрай лапай па твары чалавека і сарваць на падлогу коўдру, калі яго раззлаваць, то ён мог разбіць посуд у доме. Богард звычайна дружалюбна ставіўся да тых людзей, у доме якіх жыў. Але і ён адрозніваўся даволі шкодным характарам і быў здольны на злыя выхадкі» [6].

У нашым выпадку выкарыстанне транскрыпцыі ‘Богард’ не ўяўляецца слухным з прычыны таго, што падобная істота не з’яўляецца характэрнай для славянскай дэманалогіі. Разам з тым і выкарыстанне традыцыйна беларускага ‘Лешага’ можа быць не зусім дакладным, бо гэты загадкавы персанаж жыў у лясных гушчарах, палохаючы людзей ці дапамагаючы ім.

Слушным у дадзеным выпадку будзе генералізаваць казачную істоту як ‘пачвара’, ‘страшыдла’ ці ‘нячыстая сіла’, ці, улічваючы, што рэалія Boggard не існуе ў мове перакладу, выкарыстаць прыём адаптацыі – ‘цуда-юда’. Тым больш, што далей лясная істота мае розныя характарыстыкі: *standing with his arms folded and feet planted far apart <...> scratching his shaggy chest <...> laid a dark, horny hand on the plough* [5], што можа быць апісаннем цэлага шэрагу міфічных істот у розных культурах. Гэта яшчэ раз падкрэслівае слухнасць выкарыстання прыёмаў генералізацыі ці адаптацыі ў дадзеным перакладзе.

Варта звярнуць увагу на тое, як нячыстая сіла спрабавала пакінуць поле: *The farmer watched him lumber away over the ploughed field, look for the stile which couldn't find, and blunder through a gap in the hedge* [5]. Рэалія, якая можа выклікаць цяжкасці пры перакладзе, гэта шматзначнае слова hedge ‘агароджа’. У беларускай традыцыі найбольш характэрнымі агароджамі з’яўляюцца плот, тын ці пляцень, але такі пераклад будзе не зусім дакладны. Прымаючы да ўвагі, што страшыдла прыйшлося пралазіць праз шчыліну ў агароджы, пасля таго, як яно не знайшло stile ‘прыступкі, каб пералезці праз сцяну’, можна меркаваць, што ў дадзеным выпадку ў якасці агароджы выступае характэрная для сельскай мясцовасці Англіі невысокая каменная сцяна. Але такой з’явы не існуе ў беларускім фальклоры. У дадзеным выпадку найбольш слухным прыёмам перакладу можа служыць прыём кантэкстуальнай замены на больш уласцівыя беларускай казцы рэаліі ‘...і, не знайшоўшы ніякіх веснічак, нячыстая сіла праціснулася праз шчыліну ў агароджы’.

Такім чынам, поспех перакладчыка казак як пасрэдніка паміж дзвюма культурамі залежыць ад ведання і разумення нацыянальнай культуры і свайго ўласнага культурнага вопыту, а таксама ўмення правільна абраць сродкі прагматычнай адаптацыі для адэкватнага перакладу арыгінала.

Назіранні і вынікі, прадстаўленыя ў дадзеным артыкуле, могуць быць выкарыстаны на занятках у рамках курсу практычнага перакладу, а таксама аказацца карыснымі для перакладчыкаў дзіцячай літаратуры, якія выбіраюць перакладчыцкую стратэгію.

ЛІТАРАТУРА

1. Комиссаров, В. Н. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых : учеб. пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЧеРо, 1999. – 257 с.
2. Нефёдов, С. Т. Контекст в лингвистическом анализе. Прагматическая и дискурсивно-аналитическая перспектива / С. Т. Нефёдов, В. Е. Чернявская // Вестник Томского государственного университета. Филология. – 2020. – № 63. – С. 83–97.
3. Сдобников, В. В. Теория перевода: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ : Восток–Запад, 2007. – 448 с.
4. Пропп, В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 370 с.
5. Tops or Butts? // Моя библиотека. – URL: <https://mybiblioteka.su/tom2/8-123595.html?ysclid=lt04eeumi4548350768> (дата звароту: 30.11.2023).
6. Boggart by J. K. Rowling // Wizarding World. – URL: <https://www.wizardingworld.com/writing-by-jk-rowling/boggart> (date of access: 25.11.2023).